

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของคน ซึ่งทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ในอดีตประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ รวมทั้งพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม แต่ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติหลายประการ เช่น พื้นที่ป่าไม้ลดลงส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และจำนวนสัตว์ป่าลดลง ก่อให้เกิดการพังทลายของหน้าดินและน้ำท่วมฉับพลัน ในส่วนของพื้นที่ป่าที่สูญเสียไปนั้นถูกนำไปใช้ทำเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม เป็นที่อยู่อาศัย และกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษหลายประการ เช่น การใช้ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชในการเกษตร ได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษในแม่น้ำลำคลอง และการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมก็ก่อให้เกิดมลพิษในแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่นกัน ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นและน้ำเน่าเสียจากกองขยะ และหากขยะมูลฝอยนั้นเป็นกากอุตสาหกรรม ความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ยิ่งมากกว่าปัญหาจากขยะมูลฝอยทั่วไป เพราะกากอุตสาหกรรมมักมีโลหะบางชนิดที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนปะปนอยู่ ปัจจุบันความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศน์ และยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่พัฒนาเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อว่า อุตสาหกรรมจะเป็นหนทางสำคัญที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศให้สูงขึ้นได้ ตลอดจนในอดีตที่ผ่านมาได้มีการคำนึงถึงปัญหาสุขภาพแวดล้อมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นตามมา ส่งผลให้ปัจจุบันปัญหาสุขภาพแวดล้อมจากการประกอบอุตสาหกรรมจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ประเทศกำลังพัฒนา อย่างเช่นประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ใน

ขณะนี้ และนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น พืชภัยซึ่งเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้น มีผลกระทบถึงดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตสำหรับมนุษย์¹

ในปัจจุบันมีกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหลายฉบับใช้บังคับในการจัดการกับพืชภัยและปัญหาซึ่งเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 เป็นต้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมานั้น นอกจากจากจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสร้างความเสียหายให้แก่ประชาชนทั้งที่เป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินจนกระทั่งมีการเรียกร้องความเสียหายด้วยการฟ้องเป็นคดีต่อศาล รวมทั้งมุ่งคุ้มครองบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นพืช และมุ่งคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลายหรือเสียสมดุลธรรมชาติไป โดยที่ ในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมสามารถเป็นได้ทั้งคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครอง การดำเนินคดีส่วนใหญ่ผู้เสียหายมุ่งที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายที่ตนเองได้รับเป็นหลัก หรือต้องการให้ผู้ที่ทำให้กระทำ การซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายเป็นผู้รับผิดชอบ และหากผู้เสียหายต้องการที่จะใช้สิทธิในการดำเนินคดี ในทางอาญา กฎหมายจะมีข้อจำกัดในเรื่องของผู้เสียหายที่จะสามารถฟ้องร้องดำเนินคดี ซึ่งคำพิพากษาฎีกาที่ 968/2479 ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานว่า “ผู้เสียหายซึ่งมีอำนาจฟ้อง คดีอาญาต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง ส่งผลให้การดำเนินคดีในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นไปได้ยากขึ้น กล่าวคือ ความผิดอาญาเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อมนั้น อาจมีเหตุมาจากการที่โรงงาน อุตสาหกรรม ปล่อยควันพิษ ปล่อยสารพิษลงแม่น้ำ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้อากาศมีมลพิษ น้ำเน่าเสีย สิ่งมีชีวิตในน้ำตาย ซึ่งประชาชนที่อาศัยในบริเวณนั้น และได้ใช้ทรัพยากรดังกล่าวได้รับความเสียหายซึ่งเป็นผู้เสียหายโดยตรง (Direct Impact) ซึ่งจะปรากฏความเสียหายทันทีที่ได้รับ มลพิษ แต่ในอีกกรณีหนึ่งการที่ประชาชนที่อาศัยในบริเวณที่ห่างออกไปซึ่งได้ใช้ทรัพยากร ดังกล่าวมา หรือผู้เสียหายที่สะสมมลพิษในร่างกาย และจะปรากฏความเสียหายในเวลาต่อมา ถือว่าเป็น ความเสียหายโดยอ้อม (Indirect Impact) เพราะสารพิษที่ปนเปื้อนอยู่ในแหล่งน้ำหากได้ใช้อุปโภค บริโภคแล้ว อาจสะสมในร่างกาย หรือไม่ได้ปรากฏขึ้นทันทีหรืออาจใช้เวลา จึงเป็นปัญหาในการ ใช้สิทธิเรียกร้องความเสียหายเพราะอาจต้องใช้เวลาให้ความเสียหายนั้นปรากฏเกิดขึ้นก่อน ซึ่งย่อม เป็นการยุ่งยากที่จะพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุคือมลพิษที่สะสมในร่างกาย จากการปล่อย มลพิษของสถานประกอบการ กับความเสียหายที่ได้รับ ตามทฤษฎี Causation Theory ดังนั้นเมื่อถึง เวลาที่ความเสียหายปรากฏก็อาจไม่สามารถเยียวยารักษาได้

¹ กาญจนวรรณ สารโชค. (2526). สภาพแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมกับคุณภาพชีวิต. *อุตสาหกรรม การเกษตร*, 4, หน้า 9.

ปัญหาอีกประการหนึ่งคือประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้ได้รับความเสียหายมักเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายส่วนมากมักเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ที่มีความพร้อมทางเทคโนโลยี ที่สามารถจะจ้างที่ปรึกษาด้านกฎหมาย หรือทนายความที่มีความชำนาญเข้าต่อสู้คดี ในขณะที่ฝ่ายประชาชนผู้เสียหายมีข้อจำกัดในการต่อสู้คดีเนื่องจากขาดทุนทรัพย์ในการว่าจ้างทนายความที่เชี่ยวชาญ กับการหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาพิสูจน์ความผิดของผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหาย เมื่อไม่สามารถนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของผู้กระทำความผิดได้ จะส่งผลไม่สามารถฟ้องร้องดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดได้ และเมื่อผู้กระทำความผิดไม่ถูกดำเนินคดี ก็อาจจะไม่เกรงกลัวต่อความผิดจึงอาจจะกลับมาสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้อีก ปัญหาในลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้เสียหายยังคงไม่ได้รับความเป็นธรรมที่จะได้รับการเยียวยาจากความเสียหายที่ได้รับและทรัพยากรธรรมชาติที่เสียหายไปก็จะไม่ได้รับการฟื้นฟู

ปัญหาอีกประการหนึ่งคือโดยปกติทั่วไปเมื่อมีการปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมแล้วผู้ที่ได้รับความเสียหายจะเป็นประชาชนจำนวนมากที่ได้รับความเสียหาย แต่ความเสียหายที่ได้รับนั้น การปรากฏอาการจะใช้เวลาที่แตกต่างกันบางครั้งขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของร่างกายกับปริมาณมลพิษที่รับเข้าสู่ร่างกายซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีที่เป็นความเสียหายต่อชีวิตและสุขภาพ จะแตกต่างจากจากความเสียหายต่อทรัพย์สินที่มักปรากฏความเสียหายทันทีที่ได้รับมลพิษ จึงเป็นปัญหาต่อผู้เสียหายที่พึงจะได้รับการคุ้มครองจากคดีสิ่งแวดล้อมนับว่ากระทบต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ควรจะได้รับคุ้มครอง

ปัญหาของความเป็นผู้เสียหายนั้นเป็นเพราะกฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนว่าจะต้องเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว ก่อนที่จะฟ้องเป็นคดีต่อศาล ซึ่งในสภาพของปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น ความเสียหายต่อผู้เสียหายที่ได้รับนั้นมีทั้งที่ปรากฏในเวลาฟ้องศาลดังที่เรียกว่า ความเสียหายโดยตรง (Direct Impact) กับความเสียหายที่เกิดจากการสะสมของมลพิษที่ได้รับซึ่งอาจใช้เวลากว่าที่จะปรากฏอาการ (Indirect Impact) ซึ่งกรณีหลังนี้จะสร้างปัญหาอย่างมากให้แก่ผู้เสียหายที่จะแสวงหาพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความเสียหายที่ได้รับให้มีความสัมพันธ์กับมลพิษที่เกิดจากการปล่อยของแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น ปัญหาเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้ได้รับความเสียหายไม่สามารถที่จะฟ้องคดีได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาของผู้เสียหายที่ไม่ได้อยู่ใกล้กับแหล่งกำเนิดมลพิษแต่โดยสภาพของสิ่งแวดล้อมก็ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าไม่ได้รับมลพิษเข้าไป เนื่องจากมลพิษอาจเกิดจากการสะสมในร่างกายในระยะเวลาหนึ่งจึงปรากฏอาการ เช่น ปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำทำให้น้ำเน่าเสีย ประชาชนที่อยู่ใกล้แม่น้ำนั้นย่อมได้รับความเสียหายจากการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ เช่น นำไปรดน้ำต้นไม้ ทำให้ต้นไม้เหี่ยวเฉาตาย หรือใช้เป็นน้ำอาบทำให้เป็นโรคผิวหนัง เช่นนี้จะปรากฏความเสียหายทันทีและชัดเจน ในขณะที่ประชาชนที่อยู่อาศัยและทำมาหากินในพื้นที่ที่ห่างจาก

แหล่งกำเนิดมลพิษก็ไม่ได้หมายความว่าน้ำที่มีมลพิษเจือปนอยู่นี้จะหมดไปเพียงแต่ความเข้มข้นของมลพิษน้อยลงไปตามระยะทางที่ห่างออกเท่านั้น การรับเอามลพิษเข้าสู่ร่างกายก็ยังคงมีอยู่เพียงแต่อยู่ในลักษณะของการสะสมเท่านั้น ซึ่งเมื่อระยะเวลาผ่านไปปรากฏความเจ็บป่วยขึ้นจึงอาจจะพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างความเสียหายที่ได้รับสะสมในร่างกายกับมลพิษที่ปล่อยออกมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษ ซึ่งในกรณีปัญหาเช่นนี้ในทางสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นความเสียหายโดยอ้อม ที่ไม่อาจกล่าวได้ว่าไม่มีความเสียหายเกิดขึ้นแต่กฎหมายก็ไม่เปิดช่องให้สามารถฟ้องคดีเพราะถือว่าไกลเกินเหตุ

จากปัญหาดังกล่าวมานี้ชี้ให้เห็นถึงการเป็นผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมที่จะต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรงทั้ง ๆ ที่ความเสียหายอาจเกิดขึ้นโดยอ้อมก็ได้ ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีความประสงค์ที่จะทำการศึกษาและวิจัยเรื่อง ความเป็นผู้เสียหายคดีอาญาในคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้คำตอบที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากปัญหาสิ่งแวดล้อมได้รับการคุ้มครองตามสิทธิในสิ่งแวดล้อม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและวิจัย ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดเกี่ยวกับผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษา และวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายในประเทศไทย และกฎหมายต่างประเทศ ในกรณีเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อศึกษา และวิเคราะห์ความเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์นั้นย่อมส่งผลให้เกิดความเสียหาย และผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แยกได้เป็นผู้เสียหายโดยตรง กับผู้เสียหายโดยอ้อม ซึ่งการใช้สิทธิในการฟ้องเรียกค่าเสียหายนั้นกฎหมายไทยใช้หลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลในการพิสูจน์ความเสียหาย แต่หากเป็นความเสียหายทางอ้อมแล้วการพิสูจน์ความเสียหายด้วยหลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลย่อมไม่สามารถที่พิสูจน์ได้ เนื่องจากปัญหาของความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับในทางกฎหมายถือว่ายังห่างไกลต่อกัน แต่ในทางระบาคติวิทยาสิ่งแวดล้อม ถือว่ามลพิษที่ได้รับสามารถที่จะสะสมในร่างกายหรือในสิ่งแวดล้อมได้ซึ่งต้องใช้เวลาในการสะสมจนกว่าจะปรากฏความเสียหายขึ้น การจะให้มีการคุ้มครองผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจึงนำเอาแนวคิดการเป็นผู้เสียหายโดยอ้อมมาใช้เพื่อการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมของผู้เสียหาย

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาและวิจัยกำหนดขอบเขตเฉพาะผู้เสียหายคดี โดยมีทฤษฎี หลักการ และแนวคิด ด้านสิ่งแวดล้อม กับหลักความรับผิดชอบ สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่จะได้รับการคุ้มครองโดยการฟ้องเป็น คดีสิ่งแวดล้อม

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจาก บทความ เอกสารทางวิชาการ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และ ข้อมูลการสืบค้นจากระบบสารสนเทศ และคำพิพากษาของศาลในคดีสิ่งแวดล้อม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

คำตอบที่ได้มาจากการวิจัยนี้จะทำให้ทราบถึงความเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ที่จะทำให้เกิดสิทธิในการฟ้องร้องต่อศาลได้ถูกต้อง ตามสภาพการณ์แห่งความเป็นจริงของการ ได้รับมลพิษจนเกิดความเสียหายขึ้นในการที่จะได้รับการชดเชยและเยียวยาความเสียหายนั้น นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สร้างความชัดเจนของการเป็นผู้เสียหาย ในคดีสิ่งแวดล้อม